

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра адміністрування податків**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «Списання та погашення податкового боргу: практика
застосування та проблеми вдосконалення»

Здобувача вищої освіти II курсу,
групи ФМФА-22-1,
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»,
ОПП «Фіскальне адміністрування»

(підпис)

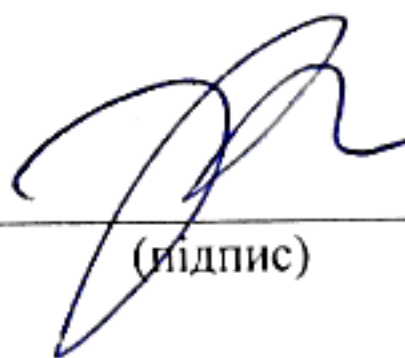
Осіпчук
Діана Василівна

Науковий керівник

(підпис)

Андрущенко
Володимир Леонідович,
л.е.н., професор

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Швабій
Костянтин Іванович,
д.е.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри адміністрування податків,
протокол від «26» 01 2024 № 5

Завідувач кафедри
адміністрування податків

(підпис)

Іванишина О.С.,
к.е.н., доцент

Реєстрація № 5

15.01.2024

(дата)

(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки

до захисту 26.12.23
(до захисту, на доопрацювання)

(дата)

(підп

Результат захисту

87/B/4
(оцінка)

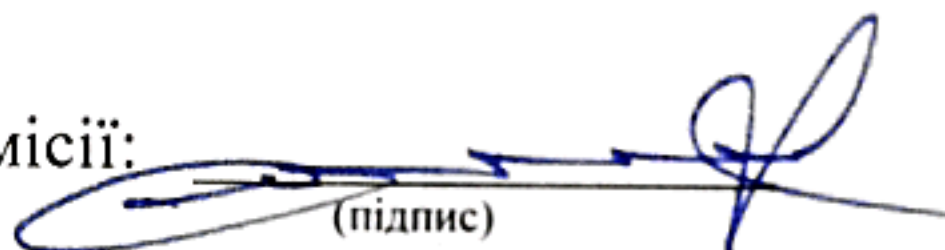
08.02.2024

(дата)

(підп

Голова комісії:

(підпис)

І. Л. Романов

(ініціали, прізвище)

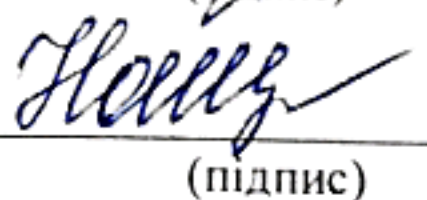
Члени комісії:

(підпис)

К. І. Швабій

(ініціали, прізвище)

(підпис)

О. С. Іванишина

(ініціали, прізвище)

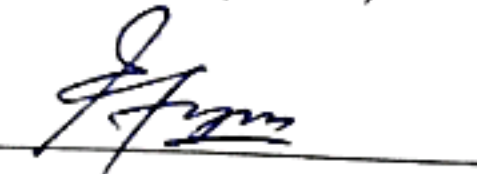

(підпис)

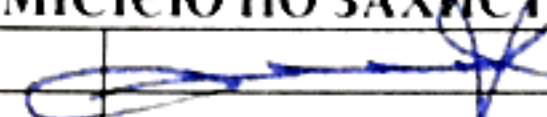
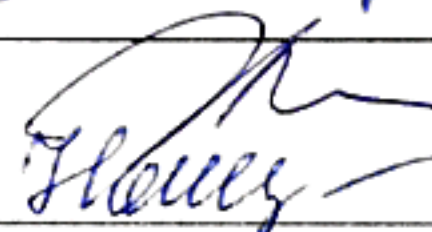
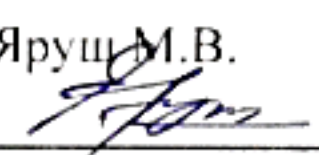
Т. В. Тучак

(ініціали, прізвище)

Секретар комісії:

М. В. Яруш

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ				
Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1.Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	28		
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	8		
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	46		
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	8	 	Романов І.Л.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	4		Швабій К.І.
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	23		Іванишина О.С.
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	6		Тучак Т.В.
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	41		Яруш М.В.
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	87		

**ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ
ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС**

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
87	B	4 (добре)	08.02.2024	Романов І.Л. Швабій К.І. Іванишина О.С. Тучак Т.В. Яруш М.В.

ПРАВИЛА ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНОК ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра фіскального адміністрування
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Затверджую
Завідувач кафедри

 О.С. Іванишина

« 16 » 01 2023

**Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Осіпчук Діани Василівни**

1. Тема кваліфікаційної (дипломної) роботи «Списання та погашення податкового боргу: практика застосування та проблеми вдосконалення»
2. Затверджена наказом ректора від 30.11.2022 № 1254
3. Строк здачі закінченої роботи – 08.02.2024

4. Цільова установка – дослідження шляхів підвищення ефективності процедур його погашення та спрощення процедур стягнення податкового боргу.

Метою дипломної роботи є теоретичне дослідження причин утворення податкового боргу платників податків в Україні та пошук шляхів підвищення ефективності процедур його погашення та спрощення процедур стягнення податкового боргу.

Об'єкт дослідження: є процес списання та погашення податкового боргу.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та практичних положень щодо сутності, утворення та погашення податкового боргу.

Вихідні дані до роботи сучасні наукові праці українських, зарубіжних науковців, статті в періодичних виданнях з проблематики.

5. Перелік графічного матеріалу – 5 таблиць, 6 рисунків.

6. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

1. Сутність та причини виникнення податкового боргу
2. Організація роботи з погашення податкового боргу
3. Стейхолдери в системі управління податковим боргом
4. Оцінка ефективності податкових органів щодо списання та погашення податкового боргу
5. Стратегічні цілі системи управління податковим боргом в процесі реформування ДПС України
5. Правові новації щодо списання та погашення податкового боргу
6. Міжнародна практика в напрямі мінімізації податкової заборгованості
7. Система управління податковим боргом в контексті реформування ДПС України
8. Національна стратегія доходів до 2030 року в частині удосконалення процедури стягнення податкового боргу реалізації

7. Календарний план виконання роботи

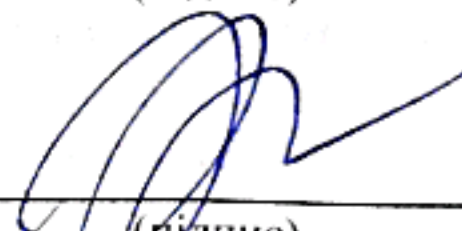
№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів	
		За планом	Фактично
1.	Вибір теми дипломної роботи та написання заяви на її затвердження	04.11.22	04.11.22
2.	Отримання завдання наукового керівника для виконання дипломної роботи	16.01.23	16.01.23
3.	Узгодження плану дипломної роботи з керівником	01.03.23	01.03.23
4.	Підготовка I-IV розділів дипломної роботи та подання її керівнику	16.06.23	16.06.23
5.	Підготовка IV-VII розділів дипломної роботи та подання її керівнику	02.11.23	02.11.23
6.	Підготовка вступу та висновків	30.11.23	30.11.23
7.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	15.12.23	15.12.23
8.	Отримання відгуку наукового керівника	26.12.23	26.12.23
9.	Перевірка роботи в системі антиплагіат	08.01.24	08.01.24
10.	Отримання зовнішньої рецензії	12.01.24	12.01.24
11.	Отримання допуску зав. кафедри до захисту	16.01.24	16.01.24
12.	Попередній захист роботи	18-19.01.24	18-19.01.24
13.	Захист дипломної роботи	08-09.02.24	08-09.02.24

Дата видачі завдання « 16 » січня 2023

8. Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис) Андрущенко В.І.
(прізвище, ініціали)

9. Керівник освітньо-професійної програми

(підпис) Швабій К.І.
(прізвище, ініціали)

10. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис) Осіпчук Д.В..
(прізвище, ініціали)

м)

АНОТАЦІЯ

«Списання та погашення податкового боргу: практика застосування та проблеми вдосконалення»

10.1 *Мета роботи* – теоретичне дослідження причин утворення податкового боргу платників податків в Україні та пошук шляхів підвищення ефективності процедур його погашення та спрощення процедур стягнення податкового боргу.

к(*Завданнями роботи є:* вивчити сутність та причини виникнення податкового боргу; проаналізувати організацію роботи податкових органів з погашення податкового боргу; визначити стейколдерів в системі управління податковим боргом дати оцінку ефективності податкових органів щодо списання та погашення податкового боргу; виокремити стратегічні цілі системи управління податковим боргом в контексті реформування ДПС України; вивчити правові новації щодо списання та погашення податкового боргу; дослідити міжнародну практику в напрямі мінімізації податкової заборгованості; проаналізувати систему управління податковим боргом в контексті реформування ДПС України; вивчити національну стратегію доходів до 2030 року в частині удосконалення процедури стягнення податкового боргу.

16.1 Предметом дослідження – сукупність теоретичних та практичних положень щодо сутності, утворення та погашення податкового боргу.

01.1 *Об'єкт дослідження:* є процес списання та погашення податкового боргу.

16.1 *За результатами дослідження сформульовані нові підходи щодо покращення механізму стягнення податкового боргу органами ДПС.*

02.1 *Одержані результати можуть бути використані в процесі стягнення податкового боргу органами ДПС України..*

30.1 *Дипломна робота містить 61 сторінку, 5 таблиць, 6 рисунків, список використаних джерел з 25 найменувань.*

15.1 *Ключові слова:* податковий борг, податкова погашення податкової заборгованості, новостворений податковий борг, податкова дисципліна, боржники.

26.1 *Рік виконання дипломної роботи – 2023.*

08.0 *Рік захисту роботи – 2024.*

Л.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	3
Вступ	4
1. Сутність та причини виникнення податкового боргу	7
2. Організація роботи з погашення податкового боргу	12
3. Стейхолдери в системі управління податковим боргом	21
4. Оцінка ефективності податкових органів щодо списання та погашення податкового боргу	23
5. Стратегічні цілі системи управління податковим боргом в контексті реформування ДПС України	31
5. Правові новації щодо списання та погашення податкового боргу	34
6. Міжнародна практика в напрямі мінімізації податкової заборгованості	
7. Система управління податковим боргом в контексті реформування ДПС України	41
8. Національна стратегія доходів до 2030 року в частині удосконалення процедури стягнення податкового боргу реалізації	47
Висновки	50
Список використаних джерел	54
Додатки	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ;

ДПС України – Державна податкова служба України

ДФС України – Державна фіскальна служба України

ПКУ – Податковий кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми. Наявність податкового боргу є загальнодержавною проблемою, так як ненадходження коштів до бюджету в запланованих обсягах з причини виникнення податкового боргу безпосередньо впливає на видатки бюджету в частині фінансування державних програм соціально-економічного розвитку, особливо сьогодні в період воєнного стану.

Враховуючи складність і неоднозначність податкового середовища в Україні, гострою необхідністю є виявлення, координація та регулювання податкових ризиків, які постійно супроводжують будь-які фінансово-економічні відносини. Все це зумовлює актуальність моніторингу, розробки та оцінки заходів щодо попередження та мінімізації податкових ризиків у системі управління податками. Податковий борг є податковим ризиком, причинно-наслідковий характер якого стає все більше актуальним як для представників органів державного управління, так і для платників податків. Він зумовлений невизначеністю та конфліктністю інтересів, які виникають у процесі розподілу створеного продукту між платниками податків і державою. За будь-яких причин очевидним рішенням є реалізація превентивних заходів виникнення податкового боргу у платників податків.

Водночас більшість проблем пов'язана із реалізацією процедур погашення податкового боргу, що свідчить про недостатню теоретичну розробленість процесуального регулювання відносин управління податковим боргом і неефективність окремих правових процедур його погашення та стягнення.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі
Дослідженню проблем податкового боргу надають уваги багато українських вчених. Результати цих досліджень відображені в наукових працях Десятнюк О., Ємельянової О., Крупи О., Мацелик Т., Мельника В., Пронози П., Ткаченко О., Угрин В., Шевчук І. та ін. У цих роботах розглядаються структура та

динаміка податкового боргу, причини його виникнення та зростання, правові питання його погашення шляхом застави та адміністративного арешту майна, відстрочення, розстрочення, схеми погашення та списання безнадійного податкового боргу. Значне зростання податкового боргу вимагає пошуку нових методів співпраці з платниками податкових платежів та вивчення нових прийомів і методів управління податковим боргом.

Мета і завдання дослідження.

Метою дипломної роботи є теоретичне дослідження причин утворення податкового боргу платників податків в Україні та пошук шляхів підвищення ефективності процедур його погашення та спрощення процедур стягнення податкового боргу.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішити такі завдання:

- вивчити сутність та причини виникнення податкового боргу ;
- проаналізувати організацію роботи податкових органів з погашення податкового боргу;
- визначити стейколдерів в системі управління податковим боргом дати оцінку ефективності податкових органів щодо списання та погашення податкового боргу;
- виокремити стратегічні цілі системи управління податковим боргом в контексті реформування ДПС України;
- вивчити правові новації щодо списання та погашення податкового боргу;
- дослідити міжнародну практику в напрямі мінімізації податкової заборгованості;
- проаналізувати систему управління податковим боргом в контексті реформування ДПС України;
- вивчити національну стратегію доходів до 2030 року в частині

удосконалення процедури стягнення податкового боргу реалізації.

Об'єкт дослідження – є процес списання та погашення податкового боргу.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та практичних положень щодо сутності, утворення та погашення податкового боргу.

База дослідження – ДПС України.

Методи дослідження. Теоретичною базою написання кваліфікаційної роботи є нормативно-правові документи, що регулюють процес управління податковим боргом та наукові праці українських вчених в цій галузі. При проведенні дослідження використовувалися різні методи та прийоми. Вивчення стану податкового боргу проводилося за допомогою історичного методу дослідження; аналіз динаміки та структури податкового боргу вивчався за допомогою економіко-статистичних прийомів; визначення причин утворення податкового боргу було проведено на основі методів економічного аналізу; пошук шляхів зменшення та погашення податкового боргу здійснювалося шляхом абстрагування.

Практичне значення одержаних результатів. Полягає у розробці практичних рекомендацій, спрямованих удосконалення податкового адміністрування щодо списання та погашення податкового боргу.

1. СУТНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПОДАТКОВОГО БОРГУ

Конституції України і в Податковому кодексі України, визначено сплату податків як обов'язок перед державною та як добровільний та безповоротний платіж.

Відповідно до пп.14.1.175 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України, «податковий борг – сума узгодженого грошового зобов'язання, несплаченого платником податків у встановлений ПКУ строк, та непогашеної пені, нарахованої у порядку, визначеному ПКУ» [1].

Варто зазначити, що ПК України розрізняє узгоджене грошове зобов'язання у міжнародних правовідносинах та узгоджене грошове зобов'язання, які різняться суб'єктним складом правовідносин, процедурами оскарження рішень контролюючих органів, способами досудового захисту врегулювання податкових спорів.

Відповідно щодо законодавчого визначення податкового боргу, то в ПК також окремо визначено податковий борг та податковий борг в міжнародних правовідносинах та різні механізми щодо його погашення. Зокрема, «податковий борг в міжнародних правовідносинах – грошове зобов'язання з урахуванням штрафних санкцій, пені за їх наявності та витрат, пов'язаних з його стягненням, несплачене в установленний строк, що на підставі відповідного документа іноземної держави є предметом стягнення, яке може бути звернуто відповідно до міжнародного договору України» [1, пп. 14.1.154 п. 14.1 ст. 14].

Отже, структурно податковий борг складається з трьох елементів: 1) узгоджене грошове зобов'язання; 2) штрафні санкції; 3) пеня» [15, с. 348].

Факт виникнення податкового боргу виникає у разі невиконання платником податкових зобов'язань у встановлений термін, зокрема:

«несплата узгодженого податкового зобов'язання при самотійному

його визначенні протягом 10 календарних днів, наступних за останнім днем відповідного граничного строку для подання податкової декларації;

несплата узгодженого податкового зобов'язання, яке визначається контролюючим органом у строки визначені у законі з відповідного податку, а за їх відсутності протягом 10 календарних днів від дня отримання податкового повідомлення;

несплата узгодженого податкового зобов'язання при апеляційному узгодженні протягом 10 календарних днів, наступних за днем узгодження» [1].

Багато дослідників вивчали економічну сутність податкового боргу та причини його виникнення. В додатку А відображено погляди вчених, які досліджували дефініцію «податковий борг». Аналізуючи наукові праці вчених до причин виникнення податкового боргу можна віднести:

- «несплата платниками податків самостійно визначених грошових зобов'язань;

- економічна криза, що призводить до спаду виробництва та обігу продукції, відсутність ринків збуту продукції,

- неплатоспроможність покупців, що тягне за собою несвоєчасне надходження коштів на банківські рахунки та збільшення дебіторської заборгованості;

- надмірна кредиторська заборгованість;

- відсутність обігових коштів;

- невиконання умов договорів, контрактів партнерами;

- форс-мажорні та непередбачувані обставини;

- донарахування сум податкових платежів за результатами документальних перевірок суб'єктів господарювання, в яких відсутні обігові кошти та майно» [14, 15, 18].

На нашу думку, незалежно від факторів, що спричинили виникнення податкової заборгованості, вона має бути погашена. Тому завдання податкових органів полягає:

по перше, запобігати виникненню податкового боргу;

по друге, сприяти погашенню податкової заборгованості усіма можливими правовим способами

по третє, списання податкового боргу при умові, що така заборгованість є дійсно безнадійною.

Щодо безнадійного податкового боргу, то його при адмініструванні слід розглядати як суто правову проблему і застосовувати відповідну методику .

Ми повністю погоджуємось з В. Мельником, який зазначає, що «Такі борги враховуються в облікових даних податкової служби до прийняття рішення про списання. Як засвідчує наведена характеристика, шансів на погашення при цьому не існує . Однак більшість правових проблем мають моральну складову як за сутністю, так і за наслідками застосування правових норм . Ми погоджуємося, що сама природа безнадійного боргу, як правило, унеможлиблює встановлення юридичної відповідальності за його погашення (непогашення). Але, на нашу думку, виняток має складати борг банкрута, активів якого не вистачає для задоволення вимог. Якщо згідно з чинним законодавством підприємницька діяльність проводиться за певного ризику, має вестися за умови незаподіяння шкоди суспільному і природному середовищу, то завдання збитків суспільству непогашенням податкового боргу (внаслідок неналежної організації справи) повинно передбачати кримінальну відповідальність засновників суб'єкта. Така відповідальність не може бути меншою, ніж та, що несуть керівники юридичних осіб за навмисне ухиляння від оподаткування. Її запровадження стало б можливим завдяки морально-психологічному впливу на платників:

– психологічний вплив щодо теперішніх платників, який сприятиме зменшенню випадків фіктивного (чи імітованого) банкрутства;

– морально-психологічна дія прикладу на майбутніх платників, які плануватимуть свою діяльність, враховуючи насамперед фінансові зобов'язання перед державою та суспільством.

Зазначені дії сприяли б зменшенню потенційно можливих майбутніх боргів за податками» [14].

Для більш детального дослідження податкового боргу, варто порівняти доходи Зведеного бюджету України із сумами податкового боргу (табл. 1.1), щоб зрозуміти втрати бюджету із за несплати платниками податкових платежів своїх податкових зобов'язань.

Таблиця 1.1

Порівняння доходів Зведеного бюджету та суми податкового боргу*

Показники	Рік					
	2018	2019	2020	2021	2022	I півріччя 2023
Доходи ЗБУ, млрд грн	1 184,3	1 289,8	1 376,7	1 662,2	2 196,3	1 518,6
Податкові надходження в ЗБУ, млрд грн	986,3	1 070,3	1 136,7	1 295,2	1 343,2	742,9
Податковий борг, млрд грн	101,5	124,7	120,5	105,7	144,9	140,0
Податковий борг в доходах ЗБУ, %	8,6	9,7	8,8	6,3	6,6	9,2
Податковий борг в податкових надходженнях ЗБУ, %	10,3	11,2	10,6	8,6	10,1	18,8

*Джерело: складено автором на основі [22,23]

Так, в середньому відсоток податкового боргу в доходах Зведеного бюджету у 2018-2022 роки, I півріччя 2023 рік складає 8,2 %. Найбільший відсоток податкового боргу в надходженнях податкових надходжень

Зведеного бюджету України протягом досліджуваного періоду становить 18,8 % за I півріччя 2023 року. Зрозуміло, що пояснити причину такого зростання можна перш за все тим, що в країні воєнний час, і суб'єкти господарювання не спроможні сплачувати податкові платежі в повному обсязі. Але на наше переконання, на таке зростання боргу у 2022 та 2023 роках сприяло введення мораторію на проведення перевірок платників податків контролюючими органами та введення пільг для бізнесу.

Тобто, однією зі стратегічних цілей податкової служби на сьогодні – це не просто стягнути податковий борг, а, насамперед, упередити його появу шляхом стимулювання платників податкових платежів до самостійної сплати заборгованості.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ПОГАШЕННЯ ПОДАТКОВОГО БОРГУ

В структурі ДПС України є Департамент по роботі з податковим боргом, основним завданням якого є організація роботи та здійснення контролю за погашенням податкового боргу. В територіальних органах ДПС є Управління по роботі з податковим боргом, в структуру яких входять:

- «Відділ моніторингу та інформаційно-аналітичного забезпечення
- Відділ організації стягнення боргу з юридичних осіб
- Відділ організації стягнення новоствореного боргу з активних боржників
- Відділ організації стягнення боргу платників-банкрутів та платників, що перебувають в ліквідаційній процедурі
- Відділ роботи з безхазяйним майном та реалізації заставного майна
- Відділ погашення боргу з фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців
- Відділ погашення заборгованості з ЄСВ
- Відділ супроводження судових спорів щодо банкрутства та стягнення заборгованості» [22].

Варто зазначити, що платники податків можуть отримати інформацію про наявність (відсутність) податкового боргу, скориставшись Електронним кабінетом, вхід до якого здійснюється за адресою: <https://cabinet.tax.gov.ua> , а також через офіційний вебпортал ДПС: <https://tax.gov.ua> .

Вхід до приватної частини Електронного кабінету здійснюється після проходження користувачем електронної ідентифікації онлайн з використанням кваліфікованого електронного підпису будь-якого кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг, через інтегровану систему електронної ідентифікації рахунків з бюджетом» надає користувачу Електронного кабінету доступ до своїх особових рахунків зі сплати податків, зборів та інших платежів (дані інтегрованої картки платника).

Проаналізуємо організацію роботи вищезазначених підрозділів.

Ефективність проведених органами ДПС заходів щодо погашення податкового боргу протягом періоду, що досліджувався, була низькою (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Аналіз джерел та проведених заходів щодо погашення податкового боргу, млн грн*

Заходи з погашення податкового боргу	2018		2019		2020		2021	
	Сума, млн грн	відс.	Сума, млн грн	відс.	Сума, млн грн	відс.	Сума, млн грн	відс.
Податковий борг загалом	85 650,4	—	105 223,5	—	120 534,4	—	105 726,7	-
Погашено грошовими коштами	8 792,0	10,3	11 411,3	10,8	37 317,5	30,9	18 297,3	17,3
Списано	3 553,2	4,1	5 180,7	4,9	15 106,6	12,5	7 612,2	7,2
Порушено провадження у справі про банкрутство	12 906,4	15,1	16 223,5	15,4	17 212,1	14,2	н/д	-
Описано майно у податкову заставу	28 580,6	33,4	31 386,0	29,8	30 412,8	25,2	32 123,0	30,0
Реалізовано майна, що перебувало у податковій заставі	80,6	0,09	80,2	0,08	35,1	0,03	41,1	0,03
Прийнято рішення суду про призупинення стягнення	19,3	0,02	19,1	0,02	28,2	0,02	н/д	-

**Джерело: складено автором на основі [22]*

За даними звіту ДПС України, за рахунок вжитих заходів завдання із забезпечення надходжень до державного бюджету на 2021 рік у рахунок погашення податкового боргу виконано у повному обсязі, при встановленому індикативі у 3,9 млрд грн надходження становили 13,1 млрд гривень.

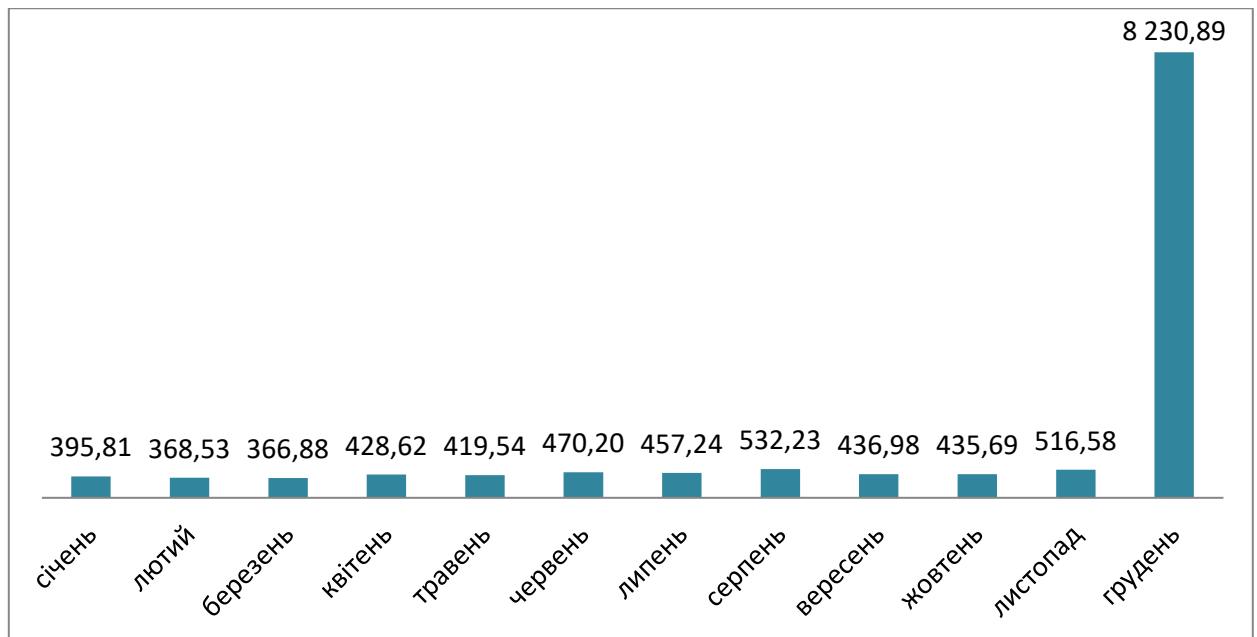

Рис.2.1. Надходження до державного бюджету в рахунок погашення податкового боргу за 2021 рік, млн грн [22]

«За 2021 рік індикативні показники надходження від реалізації майна боржників, яке перебуває у податковій заставі, виконані у повному обсязі, при доведеному плані в 29,5 млн грн від реалізації майна надійшло коштів на загальну суму 41,1 млн гривень.

Крім того, підрозділами по роботі з податковим боргом територіальних органів ДПС станом на 31.12.2021 проведено опис майна боржників у податкову заставу на загальну суму 32,9 млрд грн, у тому числі у 2021 році – на суму 3,2 млрд гривень» [22].

За 2021 рік списано всього податкового боргу на суму 7 612,2 млн грн., у тому числі:

7 019,1 млн грн – на підставі статті 101 ПКУ;

132,8 млн грн – на виконання вимог Закону України від 04 грудня 2020 року № 1072-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період

здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [9];

460,3 млн грн – з інших підстав (згідно з Кодексом України з питань банкрутства, окремих судових рішень про визнання податкового боргу безнадійним та його списання тощо).

«До Зведеного бюджету забезпечено надходжень у рахунок погашення податкового боргу на загальну суму 18 297,3 млн грн, податковий борг до зведеного бюджету станом на 01.01.2022 становив 105 726,7 млн грн (без урахування митних платежів).

Приріст податкового боргу за 2021 рік становив 1,7 млрд гривень.

За результатами вжитих заходів протягом січня – грудня 2021 року ДПС забезпечено скорочення податкового боргу до Зведеного бюджету на 26,6 млрд грн, у тому числі:

за рахунок надходжень (у т. ч. стягнення) коштів – 18,3 млрд грн;

списання безнадійного податкового боргу – 7,6 млрд грн;

інших упереджувальних заходів – 0,7 млрд гривень.

Станом на 01.12.2021 податковий борг без урахування новоствореного протягом року становив 77,4 млрд грн при тому, що на початок року податковий борг до Зведеного бюджету (без урахування боргу з митних платежів) становив 104,0 млрд гривень. Враховуючи зазначене, за період з 01.01.2021 по 01.01.2022 податковий борг до Зведеного бюджету (без урахування новоствореного, який виник протягом звітного періоду) скоротився на 25,6 %.

Крім того, ДПС у межах організації роботи з підприємствами державного сектору економіки, які мають податковий борг перед бюджетом, та на виконання доручення Прем'єр-міністра України від 31.08.2020 № 34224/1/1-20 на постійній основі проводиться аналітична робота щодо стану динаміки

податкового боргу, вжитих заходів для його погашення та взаємодія з органами управління зазначених платників.

Щокварталу на адресу органів управління направляються переліки платників державного сектору економіки, які мають податковий борг та/або заборгованість зі сплати єдиного внеску. Крім того, ДПС одночасно надано пропозиції щодо конкретних шляхів для погашення наявних заборгованостей та недопущення їх виникнення надалі.

За ініціативою ДПС та з метою погашення заборгованостей перед бюджетом суб'єктів господарювання державного сектору Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету проведено засідання, на якому заслухано керівників центральних органів виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають підприємства – боржники, та надано доручення щодо вжиття термінових заходів, спрямованих на стабілізацію фінансового стану вказаної категорії боржників та забезпечення погашення їх зобов'язань перед бюджетом та державними цільовими фондами, стан виконання якого перебуває на постійному контролі як Комітету, так і Кабінету Міністрів України (лист Комітету Верховної Ради України з питань бюджету від 20.04.2021 № 04-13/12-2021/135581).

Протягом 2021 року ДПС надано 580 відповідей на звернення центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів, судової гілки влади, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування з питань погашення податкового боргу.

За 2021 рік розглянуто 972 скарги платників податків (юридичних осіб та фізичних осіб – платників податків) на 1 101 рішення стосовно вжиття до боржників заходів з погашення податкового боргу (направлення податкових вимог, рішень про опис майна у податкову заставу, актів опису майна у податкову заставу тощо).

За результатами розгляду скарг платників податків залишено без змін 340 рішень контролюючих органів, скасовано повністю – 4 рішення та задоволено відповідно 4 скарги платників податків, залишено без розгляду – 11 скарг через недотримання платниками податків вимог чинного законодавства.

Крім того, платникам податків – заявникам надано 640 листів-відповідей про відсутність предмета оскарження.

ДПС у 2021 році надано допомогу у стягненні податкового боргу в міжнародних правовідносинах за запитами компетентних органів іноземних держав. Організовано роботу щодо надання допомоги у стягненні заборгованостей з 104 фізичних та юридичних осіб за запитами, що надійшли від компетентних органів іноземних держав.

Незважаючи на війну, неможливість вести бізнес у деяких регіонах, законодавчі обмеження щодо можливостей застосування заходів стягнення податкового боргу, що призвели до його приросту у сумі 39,3 млрд грн (у тому числі у регіонах з тимчасово окупованими територіями та тими, де ведуться бойові дії, – 8,6 млрд грн), органами ДПС протягом 2022 року забезпечено погашення податкового боргу до зведеного бюджету на 13,8 млрд грн, у тому числі за рахунок надходжень від заходів стягнення – на 6,1 млрд гривень» [22].

Детальний аналіз даних щодо організації роботи податкових органів за 2022 та 2023 роки провести не можливо, оскільки в інформаційних джерелах, зокрема на сайті ДПС України така інформація відсутня.

Таким чином, проблема зростання податкового боргу платників податків перед бюджетом зумовлена наступними причинами:

- практика списання та реструктуризації державою заборгованості платників податків перед бюджетом з податків і зборів.
- відсутністю дієвих механізмів забезпечення відповідальності платників податків за виконання своїх податкових зобов'язань;

– бюджетних взаємозаліків, що, в свою чергу, унеможлиблює своєчасну та повну сплату податків і зборів, а також сприяє укоріненню в суспільстві зневажливого ставлення до виконання податкових зобов'язань.

Варто зазначити, що однією з основних причин несвоєчасного погашення простроченого податкового боргу є очікування платників податків, особливо великих компаній, що їхній податковий борг буде списано або реструктуризовано в черговий раз.

Ми вважаємо, що надання відстрочки (розстрочка є більш ризикованою з точки зору фінансової безпеки держави) є необхідною умовою ефективної податкової системи, але лише за умови, що вона надається у виняткових випадках сумлінним платникам податків, які перебувають у скрутному фінансовому становищі. Однак зловживання такою практикою може не лише негативно вплинути на виконання бюджету, але й зашкодити основним принципам, що лежать в основі податкової ефективності. Порушуються принципи чесності та справедливості, оскільки страждають законослухняні платники податків. Ми вважаємо, що реструктуризація податкового боргу є формою несанкціонованого самокредитування платників податків за рахунок бюджетних коштів, що створює у боржників зацікавленість у продовженні такої практики та подальшому нарощуванні боргу.

Отже, проблемними питаннями, які впливатимуть на результативність роботи з податковим боргом фізичних та юридичних осіб при значній кількості боржників та суми податкового боргу, є:

1. При відпрацюванні податкового боргу платників податків з ознаками економічної активності:

відсутність автоматизації процесів погашення податкового боргу. На сьогодні передбачені чинним законодавством процедури погашення податкового боргу є складними та довготривалими, що створює перепони для їх автоматизації, у зв'язку з чим вони реалізуються переважно у «ручному

режимі» із використанням паперового документообігу, що потребує залучення значної кількості трудових, часових, фінансових ресурсів;

низька результативність примусового стягнення коштів з рахунків платників у банках (таблиця 2.2), пов'язана із обмеженим терміном дії у часі платіжних інструкцій, необхідністю їх направлення в паперовій формі в кожен окремий банк, який обслуговує платника податків за відсутності централізованої електронної системи їх опрацювання банками;

Таблиця 2.2.

Інформація про здійснення заходів стягнення податкового боргу з рахунків боржників у 2023 році [13]

Показник	Значення
Кількість оформлених ДПС платіжних інструкцій на примусове (стягнення) коштів, які були направлені до банків протягом січня – вересня 2023 року	211,0 тис. на суму податкового боргу 31,6 млрд гривень.
Стягнуто з рахунків платників податків у банках за результатами заходів зі стягнення коштів, вчинених протягом січня – вересня 2023 року	560,7 млн грн або 1,8 % від загальної суми податкового боргу, щодо якого направлені платіжні інструкції

обмеженість повноважень органів погашення податкового боргу в частині арешту активів боржника, обмеження на здійснення заходів погашення податкового боргу без рішення суду;

відсутність законодавчо встановленого обов'язку щодо надсилання податкових вимог в електронному вигляді через електронний кабінет платника податків. Протягом січня – вересня 2023 року територіальними органами ДПС сформовано на направлено платникам податків 203,2 тис.

податкових вимог;

відсутність сегментації та пріоритезації боржників;

складний механізм процедури надання розстрочення/відстрочення податкових зобов'язань/податкового боргу, зокрема для фізичних осіб, наявність обтяжливих вимог щодо формування пакета документів для отримання розстрочення/ відстрочення.

3. СТЕЙКОЛДЕРИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ БОРГОМ

В удосконаленні системі управління податковим боргом перше за все зацікавлені державні органи, функціонал яких напряму пов'язаний з наповненням бюджет країни. Оскільки на утримання апарату таких підрозділів з бюджету виділяються кошти на їх утримання. Тому на наше переконання потрібно проводити аналіз ефективності таких підрозділів – співвідносити витрати на утримання з надходженнями, які були отриманні за рахунок проведеної роботи. Виходячи з цього можна сказати, що головним стейкхолдером, який зацікавлений в покращенні механізму податкового боргу є Державна податкова служба України.

Якщо взяти до уваги, що у МФУ пріоритетом є ефективне акумулювання грошових ресурсів, необхідних для виконання державою своїх функцій, то зрозуміло, що воно також зацікавлені в покращенні роботи податкових органів з стягнення податкового боргу. Крім того, дане міністерство є розробником програм та проєктів щодо вдосконалення діяльності підвідомчих органів виконавчої влади, тобто ДПС України також.

Крім того, на наше переконання добросовісні платники податків також зацікавлені в стягненні податкового боргу з боржників, оскільки для них важливо що б нашої державі усі платники дотримувалися принципів рівності і справедливості оподаткування.

Проте є особи, які не зацікавлені в покращенні стратегії удосконалення адміністрування податкового боргу, оскільки мають свої певні інтереси. До таких гравців можна віднести:

- посадові особи податкових органів та судді – корупціонери, які мають матеріальні вигоди. Перші, які на нелажному рівні адмініструють податковий

борг, другі – отримують вигоди в справах, коли здійснюється судове оскарження по справах зі справлянням податкового боргу.

«Звітні матеріали роботи податкових органів з боржниками показують певні успіхи в цьому. Так, в 2020 році на користь ДПС судами було ухвалено 1163 рішення, проти 787 в 2019 році, а загальна сума остаточних рішень, ухвалених на користь ДПС, склала 6339,6 млн грн, що в 4,4 рази більше ніж в 2019 році, з яких 6000,0 млн грн надійшло до бюджету в 2020 році. Разом з тим, із 22586 податкових повідомлень-рішень на суму 58175,6 млн грн, які були надіслані платникам податків, було скасовано 5492 (що становить 25 % від загальної кількості) на суму 9421,2 млн грн на користь платників податків» [22].

- суб'єктів господарювання - платників, які мають податковий борг, проте не збираються його сплачувати. Для них вигідні прогалини в законодавстві, завдяки яким можна не сплачувати своїх податкові зобов'язання, зокрема і борг. Недоброчесні платники проти новацій, які не дозволять застосовувати їм схеми щодо ухилення від сплати податкових платежів.

Отже, не дивлячись на значну зацікавленість усіх стейкхолдерів, для того, щоб отримати ефект від нових підходів списання та погашення, потрібно пройти тяжкий та тривалий процес реформування ДПС України в цілому.

4. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ ЩОДО СПИСАННЯ ТА ПОГАШЕННЯ ПОДАТКОВОГО БОРГУ

Державні органи докладають багато зусиль, щоб забезпечити погашення податкової заборгованості платниками податків, так як його наявність негативно впливає на виконання функцій державою через недоотримання коштів в бюджеті, та ще й обмежує підприємницьку активність сумлінних платників податків. Проте, на жаль, в Україні протягом останніх років спостерігається тенденція до зростання податкового боргу, що є негативним економічним чинником й серйозною проблемою.

Станом на 01.01.2023 року в Україні налічується 742 939 підприємств та підприємців, які мають податковий борг перед державним або місцевим бюджетом (у грудні 2021 року було 789 009). Тобто кількість податкових боржників зменшилася з грудня на 46 070. (рис.4.1).

Рис.4.1. Інформація про кількість платників податків - боржників в Україні за період з 2017 по 2022 роки*

**Джерело: складено автором з даними [12, 22]*

Статистичні дані рис. 4.2 демонструють, що протягом досліджуваного періоду в Україні утримується досить значний рівень податкового боргу.

Розмір податкового боргу за п'ять останніх років зріс більше ніж у 2 рази. Зокрема, станом на 01.01.2023 загальна сума податкового боргу збільшилась на 39270,6 млн. грн. у порівнянні з 2021 роком, оскільки сума списаної безнадійної податкової заборгованості у 2022 році була незначною порівняно з 2021 роком. Найбільше податковим органами було списано податкової заборгованості у 2020 та 2021 роках (7 % від загальної суми податкового боргу), що призвело відповідно до зменшення суми податкового боргу. Проте у 2022 році було списано 1,1 % податкового боргу від загальної суми податкової заборгованості. Відповідно суми загальної суми податкової заборгованості значно збільшились. Так станом на 01.07.2023 року сума податкового боргу становила найбільше значення за останні сім досліджуваних періоди в розмірі 144007,3 млн грн. За даними ДПС України станом на 01.11.2023 сума податкового боргу становить 133579,9 млн грн, а сума списаного податкового боргу 11 414, 1 млн грн, що становить 8,5 % від загальної суми боргу.

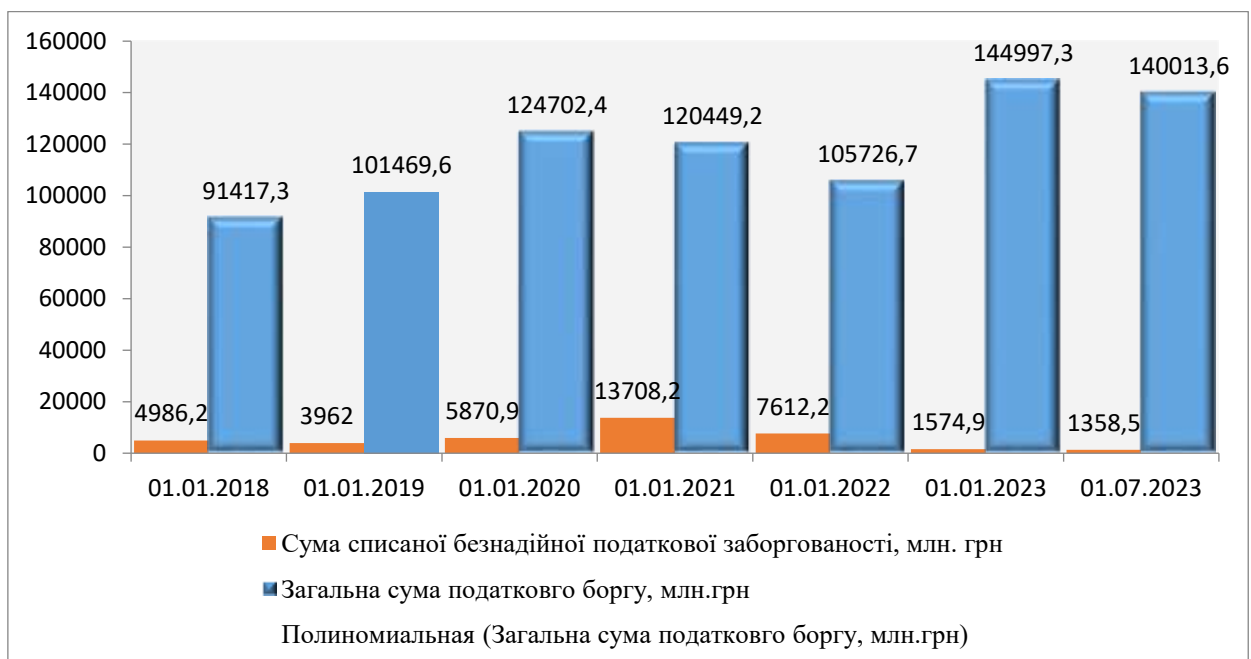

Рис. 4.2. Динаміка податкового боргу та суми списаної безнадійної заборгованості, млн грн*

**Джерело: складено автором за даними [12]*

Дані рисунка 4.3. демонструють, що загальна сума податкового боргу тільки зростає з роками, а надходження на рахунок вжитих заходів зменшуються.

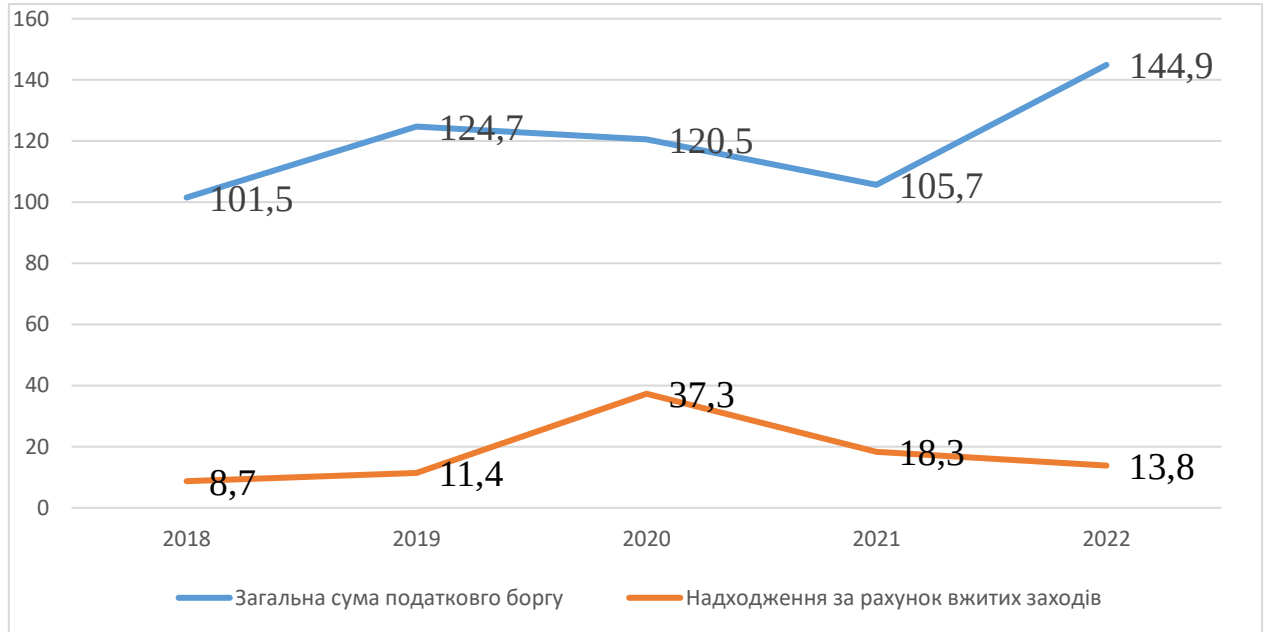

Рис. 4.3. Надходження за рахунок вжитих заходів органами ДПС України у 2018-2022 рр*

**Джерело: складено автором з даними [12, 22]*

Значний вплив на несплату податків в Україні протягом 2022–2023 років спричинила агресія російської федерації. Протягом 2022 року були запроваджені законодавчі обмеження на стягнення заборгованості. З урахуванням всіх обставин за період воєнного стану сума податкового боргу збільшилась на 29,9 млрд грн (таблиця 4.1).

**Інформація про податковий борг та заходи зі стягнення боргу
в 2022–2023 роках [13]**

Показник	Значення
1. Сума податкового боргу (без урахування митних платежів):	
станом на 01 січня 2022 року, у т. ч.:	105,7 млрд грн
сума податкового боргу економічно активних боржників	27,0 млрд грн
станом на 01 січня 2023 року	145,1 млрд грн
станом на 01 жовтня 2023 року, в т. ч.:	135,6 млрд грн
сума податкового боргу тимчасово окупованих територій або територій на яких ведуться бойові дії	20,8 млрд грн
сума новоствореного боргу за 8 місяців 2023 року	17,6 млрд грн
сума податкового боргу юридичних осіб, з яких:	123,3 млрд грн
сума податкового боргу СГД з ознаками економічної активності	23,1 млрд грн
сума податкового боргу СГД, що не звітують, у яких відсутні активи, знаходяться у процедурі банкрутства та припинення	100,2 млрд грн
сума податкового боргу фізичних осіб, з яких:	12,3 млрд грн
сума податкового боргу самозайнятих фізичних осіб та осіб, що отримували доходи від господарської та іншої діяльності	9,1 млрд грн
сума податкового боргу фізичних осіб у процедурі банкрутства та громадян, що не здійснювали підприємницьку та/або незалежну професійну діяльність	3,2 млрд грн
2. Приріст податкового боргу за період дії воєнного стану	+29,9 млрд грн

В загальній кількості боржників переважну кількість становлять фізичні особи, які не є суб'єктами господарювання (рис. 4.4).

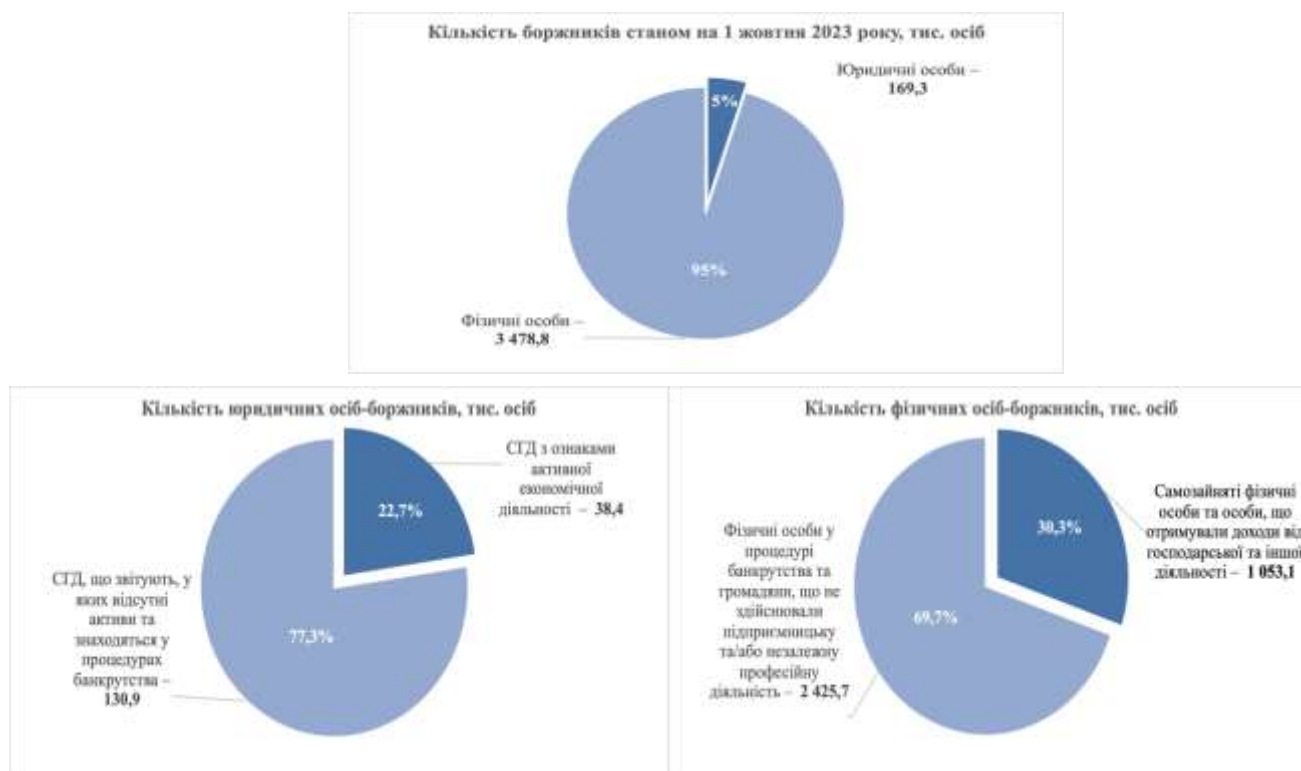

Рис.4.4. Інформація щодо кількості боржників станом на 01 жовтня 2023 року за категоріями [13]

Наявність значних сум податкового боргу потребує пошуку більш ефективних та дієвих методів управління податковим боргом, які дозволять відпрацювання насамперед боржників з ознаками економічної активності та інших боржників, у тому числі у яких ознаки економічної активності відсутні.

Основним методом щодо погашення податкового боргу, який використовує держава є реструктуризація та розстрочення податкового боргу, який дозволяє платнику податку перенести сплату боргу на більш вигідний час, а державі не втратити кошти. Відмітимо, що ці методи ще не достатньо використовуються. В таблиці 4.2 наведено інформацію про розстрочення податкового боргу протягом 2018-2023 року. Оскільки дані в звітах ДПС України наводяться станом на 1 число кожного місяця, нами було зроблено виборку найбільших показників розстрочення податкового боргу.

**Інформація про розстрочення податкового боргу
ДПС України за 2018-2023рр.***

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Найбільша сума розстрочки, млн. грн	93,3	133,7	872,4	2106,2	5043,7	42,2
Розстрочки: найбільша кількість за місяць	362	382	360	226	52	55

**Джерело: складено автором на основі [22]*

Дані таблиці 4.2 показують, що боржники податків протягом у 2022 та 2023 роках не активно використовують цей механізм погашення податкового боргу. Так, для порівняння, у 2019 році найбільша кількість розстрочок становила 360, а у 2022 році таких розстрочок було лише 52, проте сума розстрочення найбільша за весь досліджуваний період і становить 5043,7 млн грн. Тобто у 2022 році було надано розстрочки на великі суми податкового боргу.

Тому можна зробити висновки, що підходи, які використовуються Державною податковою службою України продовжують бути недостатньо ефективними і ніяких дієвих способів щодо покращення ситуації не передбачено в планах податкових органів.

Отже, до основних проблем зростання податкового боргу в нашій країні, на нашу думку, можна віднести перш за все не дієвий механізм його стягнення уповноваженими на це органами. До причин, які спонукають до постійного збільшення новоствореного податкового боргу в бюджет можна віднести:

- відсутність платників податкових платежів за юридичною адресою, що унеможлиблює їх інформування щодо нарахованих йому сум податків та наявності податкової заборгованості (або платник податків зареєстрований за адресою, де окрім нього числяться ще 60- 70 різних суб'єктів

господарювання). Крім того, у зв'язку із воєнним станом багато платників перейшли на дистанційну форму роботи, тому знайти якийсь контакт із ними складно. Теж саме стосується і податкових вимог, які направляють податкові органи поштою. Такі вимоги повертаються без вручення, а це досить значні витрати часу податківців та матеріальних ресурсів;

- наявність великої кількості фіктивних підприємств, в плани яких не входить сплата податків і зборів, а тем більше податкового боргу. З такими підприємства взагалі відсутній будь-який зворотній зв'язок;

- можливість оскарження платником своїх грошових зобов'язань, за час якого боржник встигає вивести усі активи, які у майбутньому можна було б описати у податкову заставу. Так само виводяться і кошти із рахунків, тому навіть при наявності рішення суду про стягнення коштів із актуальних рахунків, виставлення інкасових доручень не дає результат;

- недостатнє матеріально-технічне та інформаційне забезпечення органів ДПС України. Основна робота податкового керуючого пов'язана з ІС «Податковий блок», яка часто не працює або ж занадто повільно працює.

- багато часу в роботі податкового керуючого займає паперова робота, оскільки електронна система «Управління документами», яка дозволяє здійснювати внутрішній обмін інформацією та документами є недосконалою. Для того, щоб документ потрапив у систему та був направлений до потрібного підрозділу, потрібно його підготувати та підписати у паперовому вигляді.

- багато суб'єктів господарювання у зв'язку з пандемією, були вимушені піти на карантинні заходи, призупинивши свою діяльність. У багатьох, навіть достатньо великих підприємств, відсутні кошти для оплати своїх податкових зобов'язань. Багато платників податків припинили свою діяльність повністю, оскільки просто збанкрутіли, а борг за ними продовжує обліковуватись;

- прийняття органами ДПС необґрунтованих рішень про розстрочення сум податкового боргу без належного аналізу фінансового стану боржника, а

також за відсутності всіх документів, необхідних для прийняття такого рішення.

5. ПРАВОВІ НОВАЦІЇ ЩОДО СПИСАННЯ ТА ПОГАШЕННЯ ПОДАТКОВОГО БОРГУ

Міністерство фінансів України наказом від 28.07.2022 р. №220 затвердив новий Порядок списання безнадійного податкового боргу платників податків [11].

Його привели у відповідність до вимог законів від 21.12.2016 р. №1797-VIII та від 16.01.2020 р. №466-IX шляхом його затвердження уповноваженим на формування податкової політики органом – Міністерством фінансів України (попередній Порядок був затверджений Міндоходів).

Порядок поширюється на фізичних осіб (резидентів і нерезидентів), юридичних осіб (резидентів і нерезидентів) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування, і на яких покладено обов'язок сплати податків та зборів.

Водночас норми Порядку не поширюються на грошові зобов'язання або податковий борг, що залишаються непогашеними після ліквідації платника податків, не пов'язаної з банкрутством.

Списанню підлягає безнадійний податковий борг, у тому числі штрафні санкції, пеня, нараховані на такий податковий борг (Додаток Б).

Платник податків звертається до територіального органу ДПС з письмовою заявою, в якій зазначаються суми податків та зборів, що підлягають списанню, у разі коли податковий борг платника податків виник внаслідок форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) (рис. 5.1).

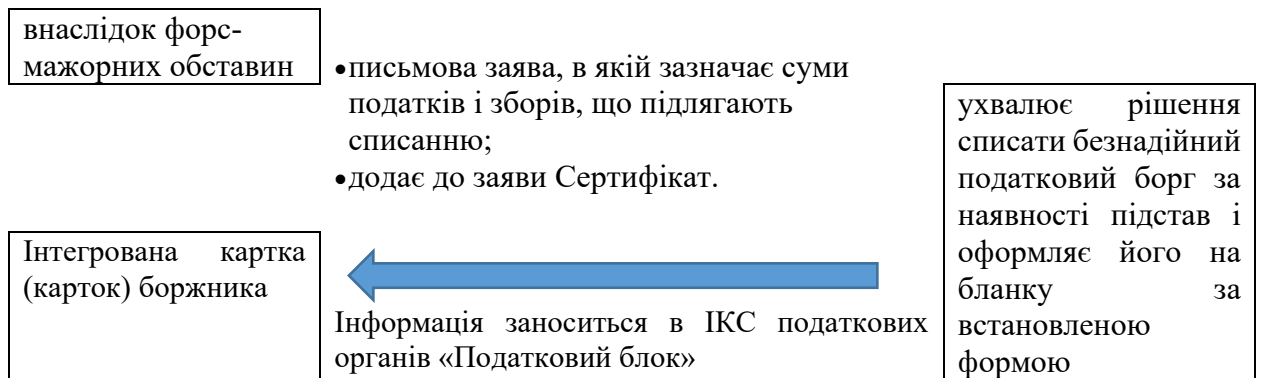

Рис. 5.1. Механізм списання безнадійного податкового боргу територіальними органами ДПС

**Джерело: складено автором*

Списання безнадійного податкового боргу здійснюється виключно головними управліннями ДПС в областях та м. Києві, міжрегіональними управліннями ДПС по роботі з великими платниками податків (Центральним, Східним, Західним, Південним, Північним), в якому такий платник податків перебуває за основним або неосновним місцем обліку.

Крім того, Наказом Мінфіну від 05.06.2023 р. № 290 затверджено Порядок ведення Реєстру керівників платників податків – боржників.

Порядок визначає механізм формування, ведення, доступу, а також процедуру функціонування Реєстру керівників платників податків – боржників (далі – Реєстр боржників) та наповнення Реєстру боржників відомостями про керівників юросіб або постійних представництв нерезидентів, стосовно яких згідно з рішенням суду застосовано тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України у зв'язку із наявністю у таких юридичних осіб або постійних представництв нерезидентів непогашеного податкового боргу у сумі та у строки, визначені п. 87.13 Податкового кодексу України, та оприлюднення такого Реєстру боржників з урахуванням вимог Закону України «Про публічні електронні реєстри» [3] від 18.11.2021 р. № 1907-IX.

Крім того, відповідно до п. 87.13 ПКУ у разі несплати протягом 240 календарних днів з дня вручення платнику податків податкової вимоги суми податкового боргу, що перевищує 1 млн грн, контролюючий орган може звернутися до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду керівника юрособи або постійного представництва нерезидента-боржника за межі України – до погашення такого податкового боргу

Зупинимось на основних новаціях Закону України від 30 червня 2023 року № 3219-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» [8], зокрема щодо застосування заходів зі стягнення (погашення) податкового боргу, а саме:

- «тимчасово з 01.08.2023 не застосовуються заходи зі стягнення (погашення) податкового боргу, що виник до 24.02.2022, і обліковується за платниками податків, податковою адресою/місцем проживання яких є тимчасово окуповані Російською Федерацією території України або території, на яких ведуться активні бойові дії, або території можливих бойових дій.

Такі заходи не застосовуються до останнього числа місяця, в якому була завершена тимчасова окупація, бойові дії на відповідних територіях або припинена можливість бойових дій на відповідних територіях, а у випадку зміни платником податків місцезнаходження на іншу територію України – до дати проведення державної реєстрації зміни місцезнаходження.

- для платників податків, відносно яких контролюючим органом не застосовуються заходи стягнення, зупиняється перебіг строків давності, визначених пунктом 102.4 статті 102 Податкового кодексу України.» [8]

- перелік вказаних вище територій затверджений наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» [10].

6. МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА В НАПРЯМКУ МІНІМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

Для висвітлення основних положень податкового законодавства зарубіжних країн у сфері стягнення податкового боргу розглянемо деякі механізми цієї процедури на прикладі податкового законодавства європейських країн.

Податкова служба Австралії зосереджує свою роботу з погашення податкового боргу на роботі безпосередньо з боржником, щоб забезпечити якнайшвидше погашення всієї суми боргу. Наприклад, у разі виникнення податкового боргу платник податків повинен якомога швидше звернутися до податкового органу за консультацією щодо способів його погашення. Платнику податків будуть запропоновані різні компромісні варіанти вирішення його боргової проблеми.

В Австралії існує диференційований підхід до управління податковим боргом платників податків. Платникам податків, які мають тимчасові фінансові труднощі і бажають погасити свій податковий борг, податкові органи пропонують адресну підтримку, включаючи індивідуальні плани платежів, звільнення від сплати відсотків і штрафів, а також повне або часткове списання певних боргів. Така адресна підтримка надається лише малому бізнесу та фізичним особам [21]. Ключову роль у цьому процесі відіграє звернення платника податків, який перебуває під ризиком несплати податкового боргу, до податкових органів. У такому випадку є можливість уникнути донарахувань та штрафних санкцій за несвоєчасну сплату податкового боргу. Крім того, план погашення розробляється індивідуально для кожного боржника з урахуванням специфіки його бізнесу. Окремо надається інформація про середньомісячний дохід та середньомісячні витрати, якщо борг є індивідуальним, а також інформація про основні активи та зобов'язання боржника. Однак, навіть якщо така інформація надана, немає

жодних гарантій, що право на погашення боргу буде надано. Платники податків повинні продемонструвати, що вони не допустять виникнення нових боргів у майбутньому, та надати повний перелік заходів, які вони вживають для погашення існуючої заборгованості.

До платників податків, які не намагаються погасити податковий борг або свідомо і систематично ухиляються від сплати податків, застосовуються більш радикальні заходи, включаючи ініціювання процедури банкрутства з подальшою ліквідацією їхнього бізнесу.

Для підвищення ефективності управління податковим боргом Податкова служба Австралії використовує автоматизовані аналітичні моделі двох варіантів: схильності до сплати (P2P) та платоспроможності (C2P) [22]. Модель аналізу P2P прогнозує ймовірність того, що платник податків погасить податковий борг у повному обсязі протягом заданого періоду (поведінковий прогноз ґрунтується на минулій історії платежів платника податків та його взаємодії з контролюючим органом у контексті погашення податкового боргу). Модель C2P-аналізу відображає фінансову спроможність платника податків погасити податковий борг протягом наступних 12 календарних місяців.

Результати двох моделей об'єднуються для розрахунку ризику податкового боргу. На основі отриманих даних розробляються заходи з погашення податкового боргу індивідуально для кожного платника податків. Податкові органи Австралії використовують ці аналітичні моделі для протидії потенційному виникненню податкового боргу як проактивний захід.

Якщо звернутися до досвіду іншої європейської країни, Швеції, то коли платник податків отримує податкове повідомлення-рішення, він повинен сплатити суму в повному обсязі протягом місяця, інакше на його рахунку виникає борг, який стягується за допомогою судового пристава. Категорія сумнінних платників податків у цій країні становить 80 відсотків населення.

Податкове відомство Швеції активно застосовує превентивні процедури для запобігання створенню податкового боргу шляхом застосування (за письмовою заявою платника податків) механізму відстрочення сплати як податкових боргів (у разі звільнення від подання податкової декларації або через зниження платоспроможності), так і податкових зобов'язань (у разі перегляду або оскарження рішення про сплату податку тощо) [20].

Основним принципом, покладеним в основу розвитку податкової системи Франції, є досягнення справедливості по відношенню до платників податків. У Франції рівень примусового стягнення податкової заборгованості є відносно низьким, оскільки понад 90% платежів до бюджету здійснюється платниками податків у законослухняний спосіб, що пояснюється високим рівнем суспільної свідомості, усвідомленням невідворотності відповідальності, значними розмірами штрафних санкцій як виховним моментом, рівноправним партнерством та конструктивною взаємодією між платниками податків та податковими органами. При цьому застосування заходів примусового стягнення в цій країні генерує близько 10 мільярдів євро на рік надходжень до бюджету.

Варто зазначити, що основна робота у Франції спрямована на попередження та уникнення платниками податків податкових зобов'язань. До таких заходів належать податкові пільги для малих підприємств (незалежно від того, до якого сектору національної економіки вони належать), які ведуть активну діяльність, але мають невеликий річний оборот. Запровадження таких заходів дає можливість отримати державну підтримку сільськогосподарським підприємствам без створення для них надмірного податкового навантаження, запобігаючи таким чином створенню боргів, які неможливо погасити в майбутньому [17].

Крім того, при кожному податковому органі створено ради на регіональному рівні, які займаються економічними проблемами господарств,

що призводять до несплати податків. Ефективним інструментом боротьби з ухиленням від сплати податків є використання розстрочки або відстрочки податкових платежів (на період від кількох місяців до кількох років). У разі фінансової неспроможності компанія може бути ліквідована. Французька податкова практика включає елемент «податкової амністії», але контролюючі органи вважають за краще застосовувати її якомога рідше, оскільки вигода для держави повинна бути гарантована. Податкові борги можуть бути списані лише в тому випадку, якщо економіка стабільна, а податкові органи сумлінно виконують свої обов'язки. Як правило, податкові амністії проводяться під час президентських виборів [19].

Варто зазначити, що контролюючі органи Франції приділяють велику увагу роботі з платниками податків, які допустили утворення податкового боргу. У більшості випадків ця процедура потребує судового наказу, але такий наказ негайно видається судом [17].

Податкові органи Великобританії мають інтегровану комп'ютеризовану систему управління податковим боргом, яка може аналізувати платіжну дисципліну платника податків, визначати інші характеристики платника податків та оцінювати ймовірність несплати податкового боргу в майбутніх податкових періодах. Система показує всі борги платника податків у розрізі податків та його податкові пільги. Усі платники податків згруповані відповідно до їхньої платіжної історії, податкового потенціалу тощо. Далі для платників податків розробляються індивідуальні підходи до стягнення податкового боргу [18].

Іншим прикладом, цікавим для вітчизняної практики, є досвід управління податковим боргом в Італії. Контролюючі органи застосовують методи стягнення податків, які можна класифікувати на такі групи: пряме перерахування податків до бюджету; вирахування податків при сплаті сум; стягнення податків за списком - податковий реєстр.

Податковий реєстр використовується при стягненні податків в Італії у випадках, коли платник податків не зміг здійснити податкові платежі шляхом прямого перерахування. У разі такої несплати оплата здійснюється через реєстрацію - податковий реєстр. Реєстр складається фахівцями місцевих податкових інспекцій, після чого записана в ньому інформація передається в районну податкову інспекцію, яка відповідає за перевірку добровільної сплати податків. Якщо платіж не здійснюється добровільно, платник податків отримує повідомлення про заборгованість, після чого вживаються заходи щодо примусового вилучення податкових платежів і накладаються штрафні санкції за несплату. У цих випадках контролюючі органи можуть накласти арешт на майно платника податків, що призведе до блокування його діяльності, включаючи заборону реалізації права розпорядження або користування активами з їх тимчасовим вилученням або без такого, або обмеження щодо розпорядження платником податків активами у будь-який спосіб. Варто зазначити, що процедура обмеження використання майна передбачає отримання платником податків відповідної ліцензії від керівника контролюючого органу на здійснення операцій з активами. Якщо податковий борг не погашається, наступним кроком у процесі стягнення є продаж рухомого майна та майнових прав боржника на фондовій біржі та через роздрібні торговельні мережі. Якщо навіть цих активів недостатньо для погашення податкового боргу, арештовані активи продаються на публічних торгах [18].

Цікавим є досвід Данії в управлінні податковим боргом. Так, у цій країні діє система сплати податків через спеціальну компанію (наприклад, PBS), яка має доступ до всіх рахунків у данських банках. На підставі укладених договорів така компанія вчасно сплачує податки за своїх клієнтів - платників податків. Однак у випадку податкового боргу стягнення базується на індивідуальному підході до платника податків. Наприклад, якщо платник

податків має позитивну платіжну історію, заходи примусового стягнення податкового боргу застосовуються поступово до платників податків, які мають єдиний дефолт і бажають вирішити свою боргову проблему. Якщо платник податків ухиляється від сплати податкового боргу, до нього застосовується комплекс заходів, передбачених законодавством Данії щодо стягнення обов'язкових платежів. Зокрема, податкове законодавство Данії передбачає стягнення податкового боргу лише у випадку, якщо його сума перевищує 15 тис. данських крон (близько 2 100 доларів США), в іншому випадку сума боргу може бути перенесена на наступний рік [19, с. 117].

Такий диференційований підхід до проблеми погашення податкового боргу отримав назву "політика четвертих дверей". Водночас, повноваження податкових органів Данії щодо стягнення податкового боргу є досить широкими. Наприклад, близько 99% платників податків - юридичних осіб в країні є платниками податку на додану вартість, і кожен з них має свій індивідуальний ПДВ-номер. Податкові органи мають право анулювати ПДВ-номер платника податків, що де-факто означає зупинення фінансово-господарської діяльності боржника. Однак цей інструмент застосовується здебільшого до малого бізнесу (з кількістю працівників до 5-10 осіб) і не є публічним. Передбачається, що такий захід стимулює платників податків вживати заходів для якнайшвидшого вирішення податкового спору. Крім того, податковий інспектор має право накласти арешт на майно боржника в рахунок обов'язкових платежів або вжити запобіжних заходів щодо розпорядження його майном, якщо є підстави вважати, що боржник може вивести свої активи [21, с. 73].

Варто зазначити, що положення податкового законодавства Данії спрямовані на створення додаткових стимулів для платників податків щодо своєчасної та повної сплати нарахованих податків, оскільки платники податків, які сумлінно сплачують податки протягом тривалого часу,

отримують перевагу у вигляді звільнення від сплати частини пені у разі несвоєчасної сплати.

Таким чином, аналіз зарубіжної практики показує, що ефективність роботи будь-якої структури, в тому числі і податкового органу, залежить від її здатності враховувати і найкращим чином збалансовувати інтереси всіх зацікавлених сторін. Крім того, важливу роль відіграє стратегічне управління її діяльністю та мінімізація потенційних ризиків у майбутньому. Вважаємо за необхідне зосередити увагу на розробці перспективних напрямів запобігання негативним явищам, у тому числі й існуванню податкового боргу в Україні.

На жаль, Україна має тенденцію до збільшення податкового боргу. Це свідчить про те, що підхід податкової служби України втратив свою актуальність і потребує вдосконалення. Тенденція до зростання податкового боргу з роками свідчить про лояльність українського законодавства до недобросовісних платників податків та відсутність ефективних інструментів для стягнення такої заборгованості.

7. СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ БОРГОМ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ДПС УКРАЇНИ

Проаналізувавши динаміку податкового боргу, давши оцінку діяльності податкових органів щодо його стягнення нами визначено заходи, які на наш погляд могли б дати позитивний результат щодо зменшення податкового боргу платниками податків та підвищити ефективність управління податковим боргом.

Дослідження динаміки податкового боргу показало, що найбільшу питому вагу в сумі податкового боргу до державного бюджету займає новостворений податковий борг. Заходи із забезпечення зниження новоствореного боргу носять превентивний характер. Серед них можна назвати наступні: інформаційно-консультаційна та масово-роз'яснювальна робота з платниками податків, підвищення рівня кваліфікації працівників податкової служби, покращення якості обслуговування, подальше удосконалення автоматизації подання звітності платником податку.

Для упередження виникнення новоствореного податкового боргу необхідно:

- закріпити законодавством відповідальність засновників підприємств за погашення податкового боргу підприємств банкрутів у разі недостатності коштів останніх, отриманих від продажу активів при процедурі банкрутства;
- не дозволяти засновникам збанкрутілих підприємств, податковий борг яких не було погашено при процедурі банкрутства, протягом п'яти років засновувати нові підприємства або покласти на них обов'язок – при здійсненні нової діяльності у першу чергу розрахуватись із попередніми боргами.

Підвищити ефективність заходів щодо стягнення податкового боргу можливо при запровадження таких процедур як:

- до податкової застави включати усі активи боржника, незалежно від розміру податкового боргу;
- застосовувати продаж майна відразу ж після закінчення терміну дії податкової вимоги або невиконання графіку погашення податкового боргу, розробленого боржником за рішенням керівника контролюючого органу;
- розширити перелік підстав для проведення виїзної документальної перевірки за наявністю податкового боргу (відповідно до ризикової категорії боржника);
- збільшити строк давності для стягнення податкового боргу з 3 років (1095 днів) до 6 років (до 2190 днів);
- започаткувати реалізацію заставного майна боржників через систему електронних торгів «ПРОЗОРРО.ПРОДАЖІ».

Виникнення та погашення податкового боргу в значній мірі залежить від роз'яснювальної роботи контролюючих органів з платниками податків щодо адміністрування податків. В роботі з податковим боргом важливим є упередження щодо його утворення та зростання. На сьогодні контролюючі органи уже проводять роботу в цьому напрямі. Вдосконалюється законодавство щодо посилення вимог до боржників. Так, законом України №466 було внесено зміни, які скорочують термін, протягом якого до платників податків-боржників, яким надіслано податкову вимогу, не застосовуються заходи стягнення з 60 до 30 календарних днів та скорочується термін, протягом якого платник податків може самостійно здійснити оцінку майна, з двох до одного місяця. Так, на офіційному веб-сайті ДПС у відкритому доступі є інформація про податковий борг та боржників, що спонукає бізнес більш відповідально ставитися до сплати податків. Через електронний кабінет InfoTAX платники податків отримують нагадування про необхідність сплати податків. Контролюючі органи все більше застосовують принципи роботи з платниками податків, які використовують країни Європейського Союзу.

Так, зокрема для підвищення платіжної дисципліни у несумлінних платників податків потрібно проводити:

- популяризацію добровільного дотримання платником податкового законодавства та пропаганда формування серед населення податкової моралі щодо сплати податків;
- інформаційну політику щодо прозорості, відкритості і підзвітності державних фінансів, за допомогою якої платники податків можуть дізнатися про свій внесок у загальний добробут держави;
- оприлюднювати так звані чорні списки платників податків – боржників з метою зниження загального рівня по країні заборгованості з податків;
- використовувати сучасні інформаційні технології та створених на їх базі електронних податкових сервісів для зменшення ймовірності несплати податків до державної скарбниці.

Ухвалення таких змін надасть податковим органам дієві інструменти як для погашення податкового боргу та зменшення його загального розміру, так і покращення платіжної дисципліни у несумлінних платників податків.

Мета податкових органів - не просто стягнути наявний податковий борг, а, насамперед, упередити його появу шляхом стимулювання платників податків до самостійної сплати зобов'язань.

На нашу думку, більшу увагу потрібно приділяти саме регулярному моніторингу своєчасності сплати податків і зборів та раннє виявлення причин виникнення податкового боргу. Лише у такому відношенні ми зможемо створити дійсно демократичну систему оподаткування із високою самосвідомістю платника із сумлінним відношенням податківця до своїх обов'язків.

Відповідно до Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2022-2024 роки, затвердженого 22 листопада 2021 р. щодо ініціативи «Удосконалення погашення податкового боргу» очікуваним

цільовим результатом визначено підвищення ефективності процесу погашення податкового боргу за рахунок удосконалення податкового законодавства та електронних сервісів, впровадження ризик-орієнтованих підходів проте конкретних заходів не визначено. Вважаємо за доцільне в таких документах зазначати конкретні заходи, які будуть направлені на досягнення основної мети ДПС України.

Наявність зазначених проблем потребує чітких рішень щодо:

«удосконалення податкового законодавства в частині:

- зміни підходів погашення (стягнення) податкового боргу, зокрема шляхом диференціації та сегментації боржників, звертаючи в першу чергу увагу на тих платників податків, які мають високу ймовірність погашення такого боргу (у платника наявні активи для забезпечення погашення податкового боргу, обліковуються значні суми такого боргу, накопичення податкового боргу не є систематичним, а основна його частина – новостворений податковий борг, тощо);

- скасування адміністративно-судового механізму при здійсненні заходів з погашення податкового боргу;

- запровадження обов'язкового електронного листування з платниками податків з питань, що стосуються повідомлень про наявність податкового боргу та застосування визначених Податковим кодексом України процедур його стягнення;

- спрощення механізму надання розстрочення/відстрочення податкових зобов'язань/податкового боргу.

створення ІТ-інфраструктури для забезпечення:

- автоматизованого процесу погашення (стягнення) податкового боргу, що має включати всі його етапи, формування та доставку усіх документів в електронному вигляді, автоматичного відкриття електронної справи щодо кожного боржника з повним масивом інформації;

– автоматизованого процесу подачі заяв про розстрочення/відстрочення; відстрочення або розстрочення в автоматичному режимі; диференціації розміру процентів для різних платників; перегляду критеріїв надання відстрочення або розстрочення тощо.

- скасування обмеження терміну дії у часі платіжних інструкцій на примусове списання коштів боржника, запровадження та реалізація механізму стягнення коштів на рахунках платників, відкритих у надавачів платіжних послуг, шляхом направлення платіжних інструкцій в електронній формі, удосконалення податкового законодавства шляхом скасування заборони щодо розкриття органам ДПС банківської таємниці про наявність та рух коштів на рахунках боржника.

2. При відпрацюванні податкового боргу платників податків, у яких відсутні ознаки економічної активності (відсутні активи для погашення боргу або платники перебувають у процедурах банкрутства):

наявність законодавчого обмеження для строку погашення податкового боргу (три роки), що не дозволяє забезпечити, зокрема, результативне стягнення боргу в судовому порядку (судові процедури можуть тривати декілька років).

Шляхом вирішення даної проблеми є удосконалення податкового законодавства з питань погашення податкового боргу за рахунок збільшення строку давності для стягнення податкового боргу та введення сегментації та пріоритезації податкового боргу.

наявність значної кількості боржників – фізичних осіб та громадян, що не здійснюють підприємницьку та/або незалежну професійну діяльність, відпрацювання яких при цьому потребує залучення значної кількості трудових, часових, фінансових ресурсів.

Вирішення цієї проблеми потребує удосконалення податкового законодавства в частині розширення повноважень органів місцевого

самоврядування щодо адміністрування, що позитивно вплине на погашення податкового боргу платників податків – фізичних осіб, що виник в результаті несплати такими платниками місцевих податків і зборів.

Також, з метою забезпечення скорочення приросту новоствореного податкового боргу, ДПС розроблено комплекс заходів щодо впровадження системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиків) та електронного аудиту (Е-аудит), передбачених підрозділом «Управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками)» та підрозділом «Удосконалення процесів організації та проведення документальних і фактичних перевірок» [13].

ДПС спільно з міжнародними партнерами з розвитку проведено роботу по пошуку шляхів вирішення зазначених проблем і розроблено Концепцію побудови роботи зі стягнення податкового боргу. На її основі сформовано перелік реформ, викладених нижче. Очікується, що вдосконалення процесів погашення податкового боргу матиме такі позитивні наслідки для податкових органів:

- прискорить, спростить та зменшить фінансові витрати органів ДПС на процедуру погашення податкового боргу;
- зменшить витрати робочого часу на здійснення заходів з погашення податкового боргу;
- забезпечить проведення автоматизованого аналізу фінансово-господарського стану боржника та виявлення джерел погашення податкового боргу;
- зменшить вплив «людського» фактору на процедури погашення податкового боргу.

8. Національна стратегія доходів до 2030 року в частині удосконалення процедури стягнення податкового боргу реалізації

В національній стратегії доходів до 2030 року визначено проведення реформ, необхідні для вирішення виявлених проблем:

1. Протягом 2024 року удосконалення процедури: стягнення коштів з банківських рахунків боржників, шляхом налагодження інформаційної взаємодії ДПС з Держказначейством та банками щодо направлення електронних платіжних інструкцій (інкасових доручень) на примусове списання (стягнення) коштів з рахунків платника у банках:

- розробка змін до підзаконних нормативно-правових актів;
- розробка, тестування та впровадження механізму електронної взаємодії з надавачами платіжних послуг у процесі формування органами ДПС, надсилання та виконання платіжних інструкцій на примусове списання коштів з рахунків платників податків, які мають податковий борг.

2. Протягом 2024–2025 років: розробка, тестування та впровадження підсистеми «Робота з боргом» ІКС ДПС, яка має стати допоміжним інструментом для підвищення ефективності та якості процесу погашення податкового боргу, автоматизованої аналітики розрахунків ризиковості непогашення податкового боргу.

Передбачається, що ця система буде охоплювати всі етапи погашення (стягнення) податкового боргу, формування та направлення усіх документів в електронному вигляді платнику податків, автоматичного відкриття електронної справи по кожному боржнику з повним відображенням всієї інформації, що міститься в ІКС ДПС тощо.

3. Протягом 2025–2027 років (після реалізації заходів щодо побудови, удосконалення системи захисту інформації в ДПС, передбачених підрозділом «Безпека використання даних та доступ до інформації про обсяг та обіг коштів платників податків на їх рахунках у банках» та заходів щодо впровадження

системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиків) та електронного аудиту (Е-аудит), передбачених підрозділами 4.2.2(a) «Управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками)» та 4.2.2(b) «Удосконалення процесів організації та проведення документальних і фактичних перевірок»): розробка змін до законодавства та підзаконних нормативно-правових актів щодо:

- надання податковим органам прав та обов’язків щодо сегментації категорій боржників та пріоритезації погашення податкового боргу платників податків;
- надання можливості погашення (стягнення) податкового боргу за рішенням керівника органу ДПС без рішення суду;
- посилення адміністративних повноважень податкових органів щодо погашення податкового боргу, арешту рахунків (майна) без рішення суду;
- збільшення строку давності для стягнення податкового боргу (з 3 до 6 років);
- запровадження обов’язкового електронного листування з платниками податків з питань, що стосуються повідомлень про наявність податкового боргу та застосування визначених Податковим кодексом України процедур його стягнення;
- запровадження безтермінової дії платіжної інструкції (до повного погашення податкового боргу);
- спрощення процедури розстрочення та відстрочення податкових зобов’язань/податкового боргу для юридичних та фізичних осіб;
- розкриття для органів ДПС банківської таємниці про наявність та рух коштів на рахунках боржника (після реалізації заходів, передбачених підрозділами «Посилення доброчесності» та 4.2.3(b) «Безпека використання даних та доступ до інформації про обсяг та обіг коштів платників податків на їх рахунках у банках»).

4. Після прийняття змін до законодавства: удосконалення підсистеми «Робота з боргом» ІКС ДПС на підставі прийнятих змін до законодавства.

5. Постійно, починаючи з 2024 року: підвищення кваліфікації персоналу податкових органів та професійних навичок, необхідних для виконання їх посадових обов'язків з урахуванням вимог системи управління податковим боргом. Виконання цих заходів передбачає серед іншого: визначення потреб у підготовці персоналу, розробки навчальних програм та їх проведення (в тому числі із залученням допомоги міжнародних партнерів з розвитку), посилення роботи щодо підбору кадрів тощо.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та розробка практичних рекомендацій щодо вирішення проблеми управління податковим боргом. Проведене дослідження надало змогу зробити такі висновки:

1. Податковий борг для будь-якої країни є соціально-економічною проблемою. Зростання загальної суми податкового боргу свідчить про необхідність більш прискіпливого вивчення причин його виникнення та підвищення ефективності заходів погашення податкового боргу, що дозволить упередити виникнення податкового боргу та забезпечить якнайшвидше його погашення з дотриманням обґрунтованого рівня витрат на адміністрування такого боргу.

2.Автором зазначено, що незалежно від факторів, що спричинили виникнення податкової заборгованості, вона має бути погашена. Тому завдання податкових органів полягає: запобігати виникненню податкового боргу; сприяти погашенню податкової заборгованості усіма можливими правовим способами; списання податкового боргу при умові, що така заборгованість є дійсно безнадійною.

3.При аналізі податкового боргу визначено, що в середньому відсоток податкового боргу в доходах Зведеного бюджету у 2018-2022 роки, I півріччя 2023 рік складає 8,2 %. Найбільший відсоток податкового боргу в надходженнях податкових надходжень Зведеного бюджету України протягом досліджуваного періоду становить 18,8 % за I півріччя 2023 року. Зрозуміло, що пояснити причину такого зростання можна перш за все тим, що в країні воєнний час, і суб'єкти господарювання не спроможні сплачувати податкові платежі в повному обсязі. На переконання автора, на таке зростання боргу у 2022 та 2023 роках сприяло введення мораторію на проведення перевірок платників податків контролюючими органами та введення пільг для бізнесу.

4.Проблемними питаннями, які впливатимуть на результативність роботи з податковим боргом фізичних та юридичних осіб при значній кількості боржників та суми податкового боргу, є:

відсутність автоматизації процесів погашення податкового боргу. На сьогодні передбачені чинним законодавством процедури погашення податкового боргу є складними та довготривалими, що створює перепони для їх автоматизації, у зв'язку з чим вони реалізуються переважно у «ручному режимі» із використанням паперового документообігу, що потребує залучення значної кількості трудових, часових, фінансових ресурсів;

низька результативність примусового стягнення коштів з рахунків платників у банках, пов'язана із обмеженим терміном дії у часі платіжних інструкцій, необхідністю їх направлення в паперовій формі в кожен окремий банк, який обслуговує платника податків за відсутності централізованої електронної системи їх опрацювання банками;

обмеженість повноважень органів погашення податкового боргу в частині арешту активів боржника, обмеження на здійснення заходів погашення податкового боргу без рішення суду;

відсутність законодавчо встановленого обов'язку щодо надсилання податкових вимог в електронному вигляді через електронний кабінет платника податків. Протягом січня – вересня 2023 року територіальними органами ДПС сформовано на направлено платникам податків 203,2 тис. податкових вимог;

відсутність сегментації та пріоритезації боржників;

складний механізм процедури надання розстрочення/відстрочення податкових зобов'язань/податкового боргу, зокрема для фізичних осіб, наявність обтяжливих вимог щодо формування пакета документів для отримання розстрочення/ відстрочення.

5. Аналіз міжнародної практики провідних країн світу в напрямі мінімізації податкової заборгованості свідчить про активне використання контролюючими органами у сфері оподаткування профілактичних заходів, спрямованих на запобігання виникненню та зростанню обсягів податкового боргу. Філософія побудови системи стягнення податкового боргу є складовою частиною загальної системи оподаткування в будь-якій країні та побудована на принципах свідомого ставлення платників податків до виконання обов'язку зі сплати податків. Найвдалішим вважаємо механізм погашення податкового боргу в Сполучених Штатах Америки, Австралії, Франції та Великобританії. У роботі обґрунтовано доцільність застосування в Україні практики погашення податкового боргу Сполучених Штатів Америки щодо оформлення угод розстрочення / відстрочення в режимі онлайн; Австралії – щодо здійснення «Оцінки життєздатності бізнесу» для визначення можливостей платника погашати борги та виконувати свої поточні зобов'язання; Франції – щодо надання першочергового права на погашення податкового боргу за рахунок дебіторської заборгованості платників податків. Доведено ефективність використання досвіду зазначених країн у побудові партнерських стосунків між платниками податків і контролюючими органами.

6. Наявність значних сум податкового боргу потребує пошуку більш ефективних та дієвих методів управління податковим боргом, які дозволять:

Відпрацьовувати насамперед боржників з ознаками економічної активності та інших боржників, у тому числі у яких ознаки економічної активності відсутні.

- закріпити законодавством відповідальність засновників підприємств за погашення податкового боргу підприємств банкрутів у разі недостатності коштів останніх, отриманих від продажу активів при процедурі банкрутства;

- не дозволяти засновникам збанкрутілих підприємств, податковий борг яких не було погашено при процедурі банкрутства, протягом п'яти років засновувати нові підприємства або покласти на них обов'язок – при здійсненні нової діяльності у першу чергу розраховуватись із попередніми боргами.

- до податкової застави включати усі активи боржника, незалежно від розміру податкового боргу;

- застосовувати продаж майна відразу ж після закінчення терміну дії податкової вимоги або невиконання графіку погашення податкового боргу, розробленого боржником за рішенням керівника контролюючого органу;

- розширити перелік підстав для проведення виїзної документальної перевірки за наявністю податкового боргу (відповідно до ризикової категорії боржника);

- збільшити строк давності для стягнення податкового боргу з 3 років (1095 днів) до 6 років (до 2190 днів);

- започаткувати реалізацію заставного майна боржників через систему електронних торгів «ПРОЗОРРО.ПРОДАЖІ».

7. Для підвищення платіжної дисциплін у несумлінних платників податків потрібно проводити: популяризацію добровільного дотримання платником податкового законодавства та пропаганда формування серед населення податкової моралі щодо сплати податків; інформаційну політику щодо прозорості, відкритості і підзвітності державних фінансів, за допомогою якої платники податків можуть дізнатися про свій внесок у загальний добробут держави; оприлюднювати так звані чорні списки платників податків – боржників з метою зниження загального рівня по країні заборгованості з податків; використовувати сучасні інформаційні технології та створених на їх базі електронних податкових сервісів для зменшення ймовірності несплати податків до державної скарбниці.